



Képpalkotás és képprombolás: Brazza Brazzaville-ben

Írta: Csizmadia Sándor

„Ezeknél a hosszú ideje rabszolgaközvetítő népeknél, a nyereség ingere meghamisította az igazságszolgáltatás alapelvét: már nem büntetnek egy bűnöst, hanem árucikként adnak el. És ki tudja, vajon az idő haladtával az obamba főnök utódja, aki ma büszke számos harcosára, nem gyengül-e meg és nem fog-e elszigetelődni, mert lassanként eladta az övéit, hogy sőt szerezzen magának a konyhája és kongói nyakékeket kegyeltjei számára.” (Pierre Savorgnan de Brazza)

A FÜGGETLENSÉG kivívása után¹ a tribalizmus, etnicizmus, az ország déli és északi régióinak szembenállásában kifejeződő regionalizmus destruktív hatásai által uralt, a hidegháború korszakában először a nyugati, azután a (törzsi és/vagy tudományos) szocialista és az egypárti kommunista politikai fejlődési modellekkel kísérletező, s ezzel a nyugati (francia) geopolitikai rendszerből vagy érdekszférából átmenetileg kilépő, majd az 1980-as évektől már Kelet (Moszkva) és Nyugat (Párizs) között egyensúlyozó, és végül a hidegháború megszűnése után Franciaország afrikai érdekszférájába visszatérő, évtizedeken keresztül gazdasági és szociális válságokkal, politikai gyilkosságokkal, összeesküvésekkel, száműzetésekkel, halálos ítéleteket hozó koncepciók perekkkel, államcsínyekkel, a többpárti rendszer bevezetése után (1992) rendkívül brutális polgárháborúkkal (1993–1994, 1997–1999) jellemezhető Kongói Köztársaság, úgy tűnik 2002 óta végre rátalált a viszonylagos politikai stabilitás, a távoli és a közeli múlttal való nemzeti megbékélés alkotmányos, politikai és kulturális módszertanára.

Nemzeti és történelmi megbékélés

A 2002-ben népszavazással elfogadott, a prezidenciális rezsimeget megteremtő és az intézmények stabilitását garantáló alkotmány rendelkezéseinek megfelelően, még az év márciusában hét évre Denis Sassou Nguesso-t, a Kongói Munkapárt (Parti Congolais du Travail) jelöltjét választották köztársasági elnöknek (89,1%).² A tábornok-politikus – ideiglenes vagy kinevezett államfőként – korábban már többször betöltötte az ország első számú közjogi funkcióját.³



Az elnökválasztással, majd a törvényhozási választásokkal lezárult a „politikai átmenet” öt éves időszaka, amit Denis Sassou Nguesso 1997 októberében hirdetett meg, miután fegyveres harcok révén (az angolai hadsereg, egy többnemzetiségű zsoldos egység és saját, Kobra nevű fegyveres milíciájának köszönhetően) eltávolította a hatalomból elődjét, a 1992-ben elnökké választott genetikus Pascal Lissoubát, akit kétségkívül felelősség terhelt a második, 30–100000 halásos áldozattal járó polgárháború kiobbantásáért.

A megválasztott elnök kijelentette: „A választási eredmények azt mutatják, hogy a kongóiak ezentúl tartós békét akarnak, törzsi háborúk nélkül... Küzdenünk kell és helyre kell állítanunk az infrastruktúránkat. Hosszú időn át azt voltunk kénytelenek helyreállítani, amit leromboltunk, anélkül, hogy gyarapodtunk volna. Soha nem dolgozhattunk hosszú távon. A béke ezt végre lehetővé teszi.”⁴

A megbékélési politika szellemében az elnök politikai amnesztiát hirdetett. Ennek eredményeként 2005-ben párizsi száműzetéséből visszatért az országba az egyik legnevesebb ellenzéki politikus, a polgárháborúk idején rettegett hadúr, Bernard Kolélas, a Kongói Mozgalom a Demokráciáért és a Teljes Fejlődésért (Mouvement Congolais Pour la Démocratie et le Développement Integral) nevű párt elnöke, akit 2000 májusában háborús bűnök vádjával halálra ítélték távollétében. Hazatérését követően a köztársasági elnökkélm korábbi fegyveres elenségével tartott találkozója nyomán nyugalomra, az erőszak minden formájának mellőzésére szólította fel híveit, egyúttal bejelentette, hogy pártja a továbbiakban nem lesz része az ellenzéki tömbnek és arra kérte képviselőtársait „támogassák” az államfő béke érdekében kifejtett erőfeszítéseit. 2007-ben parlamenti képviselőnek választották.⁵

A párizsi és londoni száműzetésben élő Pascal Lissouba szintén tervezte hazatérését, minek jegyében pártja, a Pánafrikai Unió a Társadalmi Demokráciáért (Union Panafricaine Pour la Démocratie Sociale) soron következő kongresszusát Kongóban kívánta megrendezni, ám közben megromlott egészségi állapota megakadályozta szándékaiban.

Miközben a nemzeti megbékélési politikának kétségkívül vannak eredményei (politikai megbékélés és infrastrukturális fejlesztés)⁶ a világ egyik legszegényebb és legeladósodottabb országában, a francia politika (elsősorban Jacques Chirac elnök) és a (szabadkőműves) Francia Nemzeti Nagypáholy támogatását már a Pascal Lissouba elnök elleni harcában is élvező – egyébként szintén szabadkőműves – Denis Sassou Nguesso megnyitotta a történelmi megbékélésnek egy igen érzékeny, egyenesen a francia gyarmatosítás kongói kezdetéhez visszavezető, éppen ezért sok kongói által megaláznak tartott útját is.

A Savorgnan de Brazza emlékhely

2006. október 3-án Denis Sassou Nguesso, Omar Bongo gaboni és François Bozizé közép-afrikai államfő asszisztálásával Brazzavilleben avatta fel az olasz származású francia földrajzi felfedező, a későbbi francia gyarmatosítást megalapozó, ugyanakkor annak embertelen kizsákmányoló gyakorlata miatt tiltakozó és rabszolgákat felszabadító Savorgnan de Brazza (1852–1905) emlékművét, melynek az egy évvel korábbi alapkövetésénél „bizonyos érzelemtől áthatva” megjelent Jacques Chirac francia köztársasági elnök is. Az avatás napjára Algírból a mauzóleumba szállították Savorgnan de Brazza és családja földi maradványait, ahol gyászszertartás keretében újratemették őket.⁷ Az átszállításra vonatkozó kérést a család nevében Detalmo Pirzio Biroli

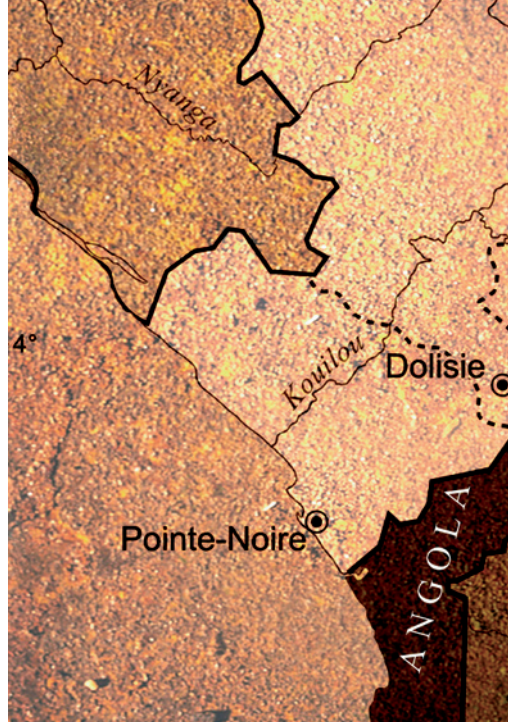
professzor, Savorgnan de Brazza egyik örököse fogalmazta meg 2003 szeptemberében tett brazzaville-i látogatása során. De Brazza, aki 14 évet élt az általa alapított Brazzaville-ben, 1905. szeptember 14-én hunyt el Dakarbán, s családja kérésének megfelelően afrikai földben, az algériai fővárosban temették el. „Lelke csak akkor talál megnyugvást, ha földi maradványait a [Kongó] folyó partján helyezik örök nyugalomra... Földi maradványainak átszállítása hozzá fog járulni Kongóban a béke megőrzéséhez, lehetővé téve minden évben a béke fájának megünneplését, amit Pierre Savorgnan de Brazza állított 1881-ben azért, hogy örökké béke uralkodjon a kongóiak között” – írta Detalmo Pirzio Biroli professzor 2003 szeptemberében a kongói államfőnek címzett levelében.⁸ A kongói állam költségvetését csaknem 10 milliárd CFA frankkal (több mint 15 millió euro) terhelő emlékházba közel 500 tonna carrarai fehér márványt építettek be.⁹

A megemlékezők szerint, Savorgnan de Brazza egy „önzetlen és békés szándékú felfedező” volt. Franciaországot Philippe Douste-Blazy, az akkori külügyminiszter képviselte, aki a „kereskedelem és az emberi jogok eszméje által vezetett” Savorgnanban „a felfedező, a látnokot és a humanistát” méltatta. (Egyébként Douste-Blazy volt az egyik kezdeményezője annak a 2005. február 23-án elfogadott, a francia gyarmatosításról megemlékező törvénynek, amely kiemeli Franciaország tengerentúli, különösen észak-afrikai jelenlétének pozitív szerepét).¹⁰

Emlékezet a jövőben

2008. október 3-án – az „emlékezet a jövőben” szellemében – együtt ünnepelték Brazzaville, a néhai Francia Egyenlítői-Afrika¹¹, később a „gaullizmus”¹², ma pedig a Kongói Köztársaság fővárosának 128-ik, illetve a város alapítója, Pierre Savorgnan Brazza emlékművének második évfordulóját.

A megemlékezésen jelenlévő számos hazai és külföldi személyiség között ott volt Jean Claude Ngakosso kongói kulturális miniszter, Nicolas Normand francia nagykövet, Hugues Ngouolondélé, Brazzaville polgármestere, továbbá a Brazza alapítvány tagjai, egyházi személyiségek, valamint Corrado Pirzio Biroli, Detalmo Pirzio Biroli fia és Pierre Savorgnan de Brazza örököse, illetve a család tagjai. Az emlékhely igazgatónőjének köszöntő szavai után megemlékező beszédek következtek.¹³ A kongói kulturális miniszter reményét fejezte ki, hogy a „a fájdalmas gyarmati történelem átalakulhat a testvéri szolidaritás kötelékévé”.¹⁴ A miniszter megerősítette a kongói kormány szándékát, miszerint a mauzóleum épületét színházteremmel, könyvtárral és múzeummal bővítik ki. Az emlékhé-



lyen látható lesz az algéri múzeumban évtizedekig elzárva tartott Brazza-gyűjtemény, a könyvtárban pedig a de Brazzára vonatkozó, valamint az Európa és Afrika közötti együttműködés történetét bemutató dokumentumokat és könyveket szándékoznak közreadni. A miniszter egyúttal bejelentette, hogy az olasz–francia felfedező egyik leszármazottjának, az Olaszországban 2006-ban elhunyt Detalmo Pirzio Birolinak a földi maradványait is átszállítják a Pierre Savorgnan Brazza mauzóleumba. Az örököszt idézve a miniszter kijelentette: „Egy korszak hiúságát és a történelem szerencsétlenségeit emberi nagylelkűséggel és a kölcsönös toleranciával kell meghaladnunk. Ez Pierre Savorgnan de Brazza jeles leszármazottja, Detalmo Pirzio Birolinak a földi maradványait is átszállítják a Pierre Savorgnan Brazza mauzóleumba. Az örököszt idézve a miniszter kijelentette: „Egy korszak hiúságát és a történelem szerencsétlenségeit emberi nagylelkűséggel és a kölcsönös toleranciával kell meghaladnunk. Ez Pierre Savorgnan de Brazza jeles leszármazottja, Detalmo Pirzio Birolinak a földi maradványait is átszállítják a Pierre Savorgnan Brazza mauzóleumba. Az örököszt idézve a miniszter kijelentette: „Egy korszak hiúságát és a történelem szerencsétlenségeit emberi nagylelkűséggel és a kölcsönös toleranciával kell meghaladnunk.”¹⁵

Jean-Marie Kamba, a Pierre Savorgnan de Brazza alapítvány titkára az emlékház megszületését az alábbi szavakkal igazolta: „Hasznos tett ez Afrika számára, mert Brazza egy humanista.”¹⁶ A francia nagykövet azzal kezdte beszédét: „Valamennyi felszólalás igazolja Savorgnan de Brazza kivételes személyiségét. A felfedező humanizmusa mélyen áthatotta társait, de kortársait és az afrikaiakat is, akikkel hosszú kalandja során találkozott...”¹⁷ Nicolas Normand, beszéde további részében arra ösztönözte a kongóiakat, mutassák be az emlékházban a Téké királyság és általában Kongó népeinek történelmét, hiszen az a kultúrák, az antropológia megismerése iránti érdeklődését szolgálja, amelynek fontosságát már Savorgnan de Brazza is felismerte. A nagykövet érvelése szerint a mauzóleum így bizonyos fokig a régi Kongó vitrinje is lehetne. A felfedező nyitott szellemiségét méltányolva Normand kiemelte:



KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

„Amikor Savorgnan de Brazza belefogott felfedező vállalkozásába, nem lehetett tudatában a gyarmatosítás gonosz tetteinek, később azonban felismerte és bírálta azokat.”¹⁸ A nagykövet szerint a múltvaló hivatkozás érvényes a jövőre is, Savorgnan de Brazza ugyanis elővételezte azt, hogy milyennek kell lennie két (a kongói és a francia) nép nyitottságra, barátságra és bizalomra épülő kapcsolatának. „Ez a tanítás érvényes a Franciaország és Kongó közötti kapcsolatok jelenére és jövőjére.”¹⁹

A kongói államfővel október 4-én tartott megbeszélése után Corrado Pirzio Biroli, a római Pierre Savorgnan de Brazza múzeum alapítója bejelentette, hogy családja infrastrukturális fejlesztésekre 15000 euro azonnali támogatást nyújt a felfedező nevét viselő brazzaville-i gimnáziumnak. Utalt rá, hogy ez az összeg a támogatásnak csak az első része lesz és a mauzóleumról szólván, hozzátette: „Az emlékhely bensőséges hangulatot teremt a kongóiak között... egyben kötelék Európával is.”²⁰ Corrado Pirzi Biroli továbbá beszélt arról, hogy a kulturális miniszterrel folytatott tárgyalása során megállapodtak, a két intézmény között hosszútávú partnerségi együttműködést alakítanak ki. „Elképzelésünk szerint, kapcsolatunk keretében előadásokat szervezünk az emlékhelyről és Kongóról az olaszországi de Brazza kastélyban. A múzeumban pedig nemcsak de Brazza és családja műveit és fényképeit állítjuk ki, hanem Kongóból érkező műveket is.”²¹

2008. október 3-án tehát a kongóiak újra összejöttek a mauzóleumnál, hogy beszéljenek annak az embernek az életéről, aki ismeretlen területek felfedező kalandjába bocsátkozott Franciaország javára. Október 3-án azonban egyúttal örökemlékü

történelmi dátuma a Pierre Savorgnan de Brazza, illetve a batékék királya, a Makoko által aláírt egyezménynek is, amely később lehetővé tette a francia gyarmatosítók számára a Közép-Kongóban való megjelenését.

A gyarmatosítás és Savorgnan de Brazza

1500 körül az ország területének déli része a kongói birodalomhoz tartozott, melynek központja a mai Észak-Angolában volt. A birodalom északi tartományaiából jött létre a tengerparti részeket és a tengerparti síkságot az ország belső részétől elválasztó Mayombé-hegységben a Kakongo és a Loango királyság, északabbra pedig a Batéké királyság.

1482-ben a portugál felfedező, Diogo Cão elérte a Kongó folyó torkolatát. A tengerparti kereskedelem, melynek része volt a rabszolga-kereskedelem és rabszolga-vadászat is, a népesség nagyfokú „megcsapolásával”, valamint a közép-afrikai társadalmak és államszervezetek teljes destabilizálásával járt.

A gazdasági és politikai összeomlás ezen időszakban kezdődtek meg a nagy afrikai felfedezések a 19. században. A brit Henry Morton Stanley (John Roland) angol utazó II. Lipót belga király megbízásából (1878) feltérképezte a Kongó folyó forrásait és megalapította Kongó Szabad Államot, melynek a király 1855-ben személyes birtokosa és uralkodója lett (II. Lipót a Kongóra vonatkozó – az európai nagyhatalmaktól kapott – jogait csak 1908-ban ruházta Belgiumra). Savorgnan de Brazza²² több felfedező utat tett Afrikában. Az első utazását (1875–1879) követően, amikor az Ogooué folyó forrásáig haladt, 1880-ban elérte a Kongó folyót. 1880. szeptember 10-én a batékék vallási és politikai vezető-



Pierre Savorgnan de Brazza

jével, a Makokoval, I. Iloy-jal aláírt Franciaország javára egy protektorátusi szerződést. A Makokot egyfelől kereskedelmi érdekei, másrészlől riválisainak gyengítése vezette a megállapodás szentesítésére. (Téké riválisai egy évvel később a brit Stanleyvel írtak alá egy barátsági szerződést a Kongó folyó bal partján, s ezzel kivonták magukat a Makoko és Franciaország fennhatósága alól).

Amikor Savorgnan de Brazza sorhajókapitány továbbállni készült a Makokotól, az így fordult hozzá: „Baráti szavakkal jöttél hozzánk, köztünk éltél és feledtetted velünk, amit korábban a fehérekről hallottunk: szívesen fogadjuk azokat is, akik utánad jönnek, és letelepedhetnek az országban, ha akarnak... A franciák a barátaink lesznek, megvédenek bennünket.”²³

A francia parlament 1882-ben ratifikálta a szerződést, az európai nagyhatalmak Afrika felosztásán napirendre tűző Berliini Konferenciája (1884–85) pedig elismerte Franciaország jogát a Kongó jobb partjára. Savorgnan de Brazza először Francia Kongó főbiztosa, majd kormányzója (1887–1897) lett, miközben tovább növelte a francia birtokokat észak felé, megteremtve a Francia Egyenlítői-Afrika alapját. De Brazza 1897-ben tiltakozását fejezte ki André Lebon gyarmatügyi miniszter azon döntése ellen, mely az általa Franciaországnak megszerzett területeket belga mintára (Gabon, Kongó, Oubangui-Chari, ma a Közép-afrikai Köztársaság) kiszolgáltatni szándékolta a koncessziós társaságok számára. Tiltakozása ellenére a 650000 km²-nyi területet 40 koncessziós társaság között felosztották,

őt pedig visszahívták hivatalából. De Brazza ezt követően Algírban telepedett le, ahol később képviselők is megválasztották.

Távozása nyomán gyötrelmes korszak következett Kongó népei számára. Az ország a szó legroszszabb értelmében kizsákmányolt gyarmattá vált. A koncessziós társaságok rendkívüli módon gátlástalannak bizonyultak: Franciaország civilizációs küldetésének elvileg elképzelhetetlen oldalát mutatva bevezették a kényszermunkát, szisztematikusan fosztogatták a természeti erőforrásokat, kegyetlenül bántak az alattvalókkal, s ezzel lázadásokat idéztek elő, melyeket aztán vérbe fojtottak.²⁴

1905 elején eljutott a hír Franciaországba, hogy Francia Kongó egy távoli gyarmati állomáshelyén 1903. július 14-én két gyarmati hivatalnok dinamittal felrobbantott egy fekete, őket szolgáló férfit. A francia nemzeti emléknap megünneplésének ez a különös módja felkavarta a közvéleményt. A gyarmatügyi miniszter úgy döntött, vizsgálatot rendel el a bennszülöttek anyagi és morális helyzetéről, valamint az adóbehajtás kérdéséről. A vizsgálóbizottság vezetésével Savorgnan de Brazzát – az emberségéről híres legendás felfedezőt, a feketék barátját és a rabszolgák felszabadítóját – bízta meg. A vizsgálóbizottságban – kifejezetten de Brazza kérésére – szerepet kapott egy fiatal filozófus is, Félicien Challaye, aki a közoktatási minisztériumot képviselte: „Ez egy rendkívüli alkalom volt számomra, hogy megértssem a modern gyarmatosítás lényegét, személyesen tapasztalva meg a lakosságban a tőkés kizsákmányolók általi és a gyarmati adminisztráció cinikusságával folytatott teljes kiszolgáltatottságát.”²⁵

A szakállas próféta felfedező nem ismert rá arra a területre, amelyet ő korábban békésen bejárt. Mindenütt a legpörébb emberi kizsákmányolás folyt. A koncessziós társaságok hatalmaskodásának alávetett régióban erőszak és önkény uralkodott. Amit látott, elborzasztotta, fel sem tudta fogni a körülmények tragikusságát. Egy táborban például fogolyként összezsúfolt nőket, gyerekeket és öregeket talált. Minden bűnt lejegyzett. Az általa vezetett bizottság jelentését soha nem hozták nyilvánosságra, eltűnt az utazóládájába rejtett naplója is...²⁶

Kongói kontesztálás de Brazza ellen

A Savorgnan de Brazza Alapítvány 2006-ban az emlékhely megnyitójához kapcsolódva egy kollokviumot szervezett az ugyancsak de Brazza által alapított gaboni városban, Franceville-ben. Gaboni és kongói történészek kételyeiket fogalmazták meg azzal kapcsolatban, helytálló-e a „humanista” jelző alkalmazása a földrajzi felfedezőre, hiszen Pierre Savorgnan de Brazza valójában gyarmatosító a

szemükben. A brazzaville-i Marien Ngouabi Egyetem történésze, Scholastique Dianziga szerint: „A Kongó kisajátítására irányuló szándékával, Pierre Savorgnan de Brazza megvetette az imperialista hódítás alapjait.” Anges Ratanga Atoz gaboni történész pedig azt állította: „De Brazza semmi más nem volt, mint a gyarmatosító imperializmus egyik ügynöke, ám nem volt olyan brutális, mint mások... Ez a magyarázata annak, hogy a gyarmatosítottak ma a gyarmatosítót dicsőíthetik.”²⁷

A Mwindapress internetes folyóirat 2006. október 2-i kiadásában „Elérkezett a szégyen napja” címmel szerkesztőségi cikket közölt. „Holnap, október 3-án Brazzaville-Kongó, Sassou úr – melleleg az Afrikai Unió soros elnökének – rendszere korszakot alkot. Egyedülálló tény az emberiség történelmében, hogy az egykori gyarmatosítottak Kongó és Afrika kolonizációját dicsőítik. Az emberiség elleni bűntett előtt hajtának fejet... Századunkban Pierre Savorgnan de Brazza hamvainak visszatérése a gyarmati földre azt jelenti, hogy a neokolonializmus ügyét szolgáló dróton rángatott pojácák utólag alázzák meg a kongói népet. Nincs ebben semmi meglepő! A diktátor (a polgártársait a nyomorban és a szegénységben hagyja rohadni, miközben mérhetetlenül és látható módon gazdagodik a családja, a klánja és udvaroncainak köre) egy megalázó tettet csupán egy másik megalázó tettel tud helyrehozni. Ebben rejlik a sajátossága.”²⁸

Az újság azt is közölte az olvasóival, hogy nem frissíti az oldalait október 3-án. „Ezt azért tesszük, hogy nyomot hagyjunk a jövő generációinak, akik rá fognak kérdezni őseik felelőtlenségére. Így talán büszkeséggel fedezik fel, hogy a kongóiak többsége nemet mondott”.

De nemet mond-e a kongóiak többsége a 2009-ben esedékes elnökválasztáson? Vajon miként, kire, milyen politikára fognak szavazni? Szavaznak-e egyáltalán, vagy ismét a fegyverekért nyúlnak?

Jegyzetek

1 A 342000 km² alapterületű, 2,9 millió lélekszámú, rendkívül alacsony népsűrűségű, Nyugatközép-Afrikában elhelyezkedő Kongói Köztársaság (1970 és 1991 között: Kongói Népi Köztársaság) 1960. augusztus 15-én nyerte el függetlenségét. Öt állam fogja közre: a Kongói Demokratikus Köztársaság, Gabon, Kamerun, a Közép-afrikai Köztársaság és Angola. A Guineai-öbölben egy viszonylag rövid (170 km-nyi) tengerparti szakasszal rendelkezik. A világ egyik legszegényebb (1 főre jutó GDP 1380 dollár) és Afrika egyik legurbanizáltabb országa: a lakosság ¾ része a két legnagyobb városban (Brazzaville, Pointe Noire), illetve agglomerációjukban él. Ezzel szemben az ország északi, őserdők borította részei szinte lakatlanok. A legészakabbra fekvő Likouba tartományban a népsűrűség mindössze 1,1 fő/km². Az ország területén több mint 60

etnikum él, közülük a legnépesebbek: a kongok (51,5%), a tékék (17,3%) s a mbosshik (11,5%). Az ország pénzneme a közép-afrikai (CFA) frank, hivatalos nyelve a francia, de közvetítő nyelvként használják a lingalát és a munukutubát is. Helyileg mintegy 40féle bantu nyelvjárást beszélnek. A 82%-ban analfabéta lakosság 54%-a katolikus, 25%-a protestáns, 2%-a muzulmán, 5%-a hagyományos vallású, 14% pedig a független egyházak híve. A szegény ország fő természeti erőforrása a kőolaj (az export 90%-át teszi ki) és a fa.

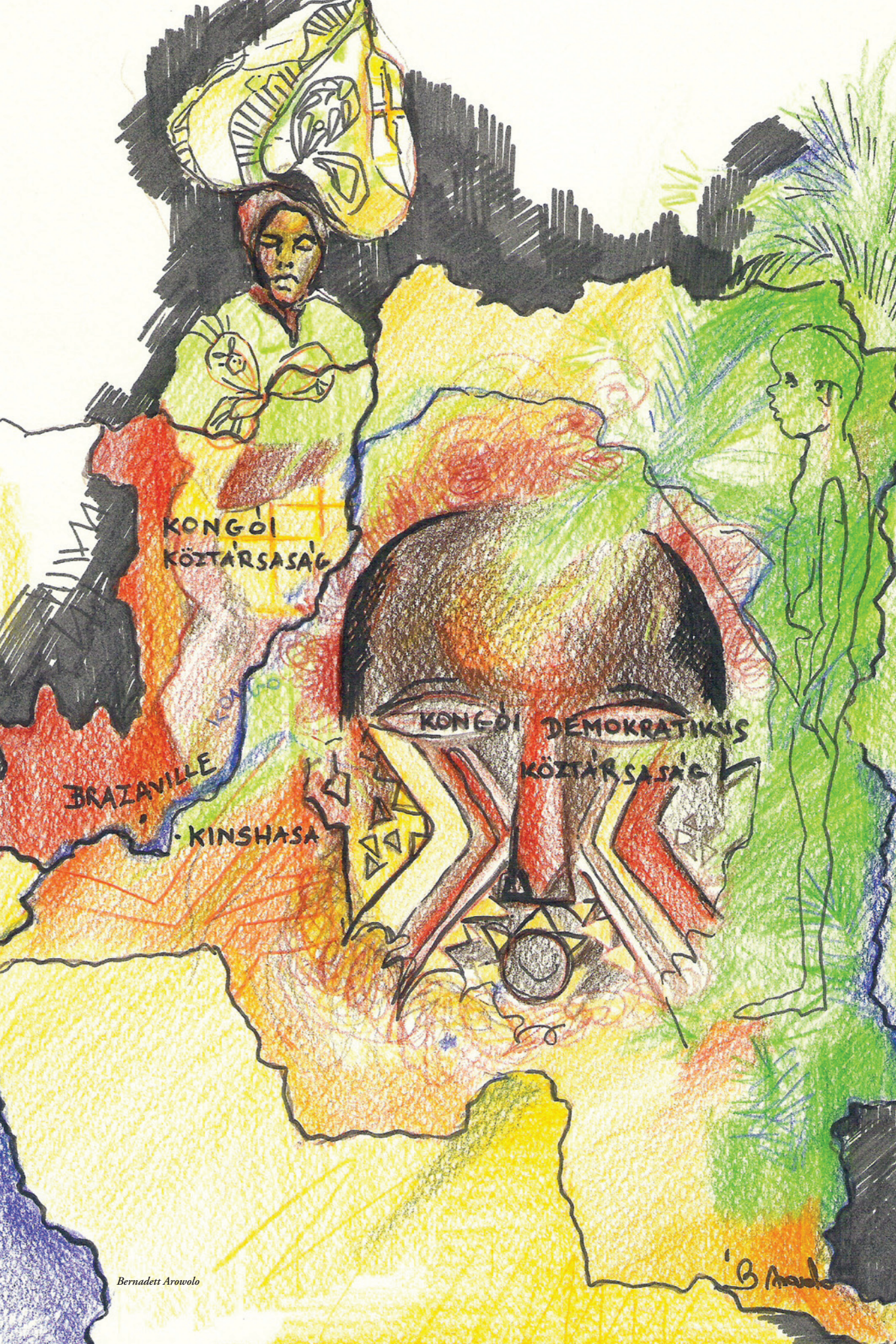
- 2 A Nemzetgyűlés nem mondhatja le a kormányt, nem távolíthatja el a hét évre választott köztársasági elnököt, aki viszont nem oszthatja fel a Nemzetgyűlést. Az alkotmány kifejezetten tiltja a „politikai vagabundizmust”, ami annyit jelent, hogy egy politikai párt listáján megválasztott parlamenti képviselő mandátuma öt éves időtartama alatt nem mondhat le a képviselőségéről.
- 3 Kongó eddigi választott, ideiglenesen kinevezett vagy katonai eszközökkel hatalomra jutott elnökei: Fulbert Youlou (1959–1963), Alphonse Massamba-Débat (1963–1968), Marien Ngouabi (1969–1977), Joachim Yhombi-Opango (1977–1979), Denis Sassou Nguesso (1979–1992), Pascal Lissouba (1992–1997), Denis Sassou Nguesso (1997–).
- 4 Denis Sassou Nguesso: Les Congolais veulent désormais une paix durable, Afrique-express, 2002. március 14. (online) <http://www.afrique-express.com/archive/CENTRALE/congo/congopol/246reelectionnguesso.htm>. Denis Sassou Nguesso azonban jelentősen gyarapodott. A Le Monde 2008. januárjában közölte azokat a hivatalos adatokat, melyek szerint az államfőnek és apósának csupán Párizsban és a párizsi régióban 18 lakás és ház van a nevében. Negyvennél is több ingatlana van Franciaországban rokonának, Omar Bongo gaboni elnöknek. Nem véletlenül tekintik őket a visszaszoruló Françafrique afrikai pilléreinek. Nicolas Sarkozy francia elnöknek, aki szakítani akart a Françafrique struktúrával, időlegesen legalábbis le kellett mondania szándékáról, merthogy az „afrikai pillérek” tudomására hozták: a Total, a BNP, a Bolloré, a Crédit Agricole, a Société Générale Francaise stb. cégek, valamint pénz- és biztosítóiintézetek kivételezett helyzete akár meg is szűnhet az érintett afrikai országokban...
- 5 Ám az etnicizmus és a regionalizmus szellemisége egyeseket még mindig kötelez: pártjának a „Nindzsa” fegyveres milíciába tömörült szélsőségesei a „Ntumi”-nak nevezték, Frédéric Bitsangou pap vezetésével a fővárostól délre található Pool régió képviselőjében elutasítják a megbékélési politikát. Ez a „Denis Sassou Nguessoval szemben Pool függetlenségért” harcoló csoport már a 2002-ben zajló parlamenti választások idején is számos alkalommal fegyveres összetűzésbe került a kormányerőkkel. 2008. júliusában az ország második legnagyobb városában, Pointe Noire-ban fosztogattak, minek következtében 35 személyt letartóztattak. Az előzetes fogva tartás meghosszabbítása miatt emberjogi szervezetek tiltakozásukat fejezték ki a kongói kormányzatnak. Des ONG dénoncent la détention prolongée d'une trentaine de personnes à Pointe Noire, Apanews, 2008. október 15. (online) http://www.apanews.net/apa.php?page=show_country_all&cid_mot=41
- 6 Ld. pl. Wilfrid Sathoud: Bolloré redynamise son réseau logistique en Afrique. Congopage, 2008. szeptember 18. (online) <http://www.congopage.com/article5627.html>
- 7 A Mémorial de Savorgnan de Brazza a Kongó folyó partján, a

főváros központi részén épült fel, Eugène Okoko kongói építész tervei alapján. Savorgnan de Brazza és felesége, Thérèse de Chambrun, valamint négy gyermekük (Jacques, Antoine, Charles és Marthe) sírhelyei a kétszintes palota alagsori részében lettek elhelyezve.

- 8 Le mémorial Pierre Savorgnan de Brazza (www.fondation-brazza.org)
- 9 A projektet koordináló bizottságban szerepet kapott a külügyminisztérium, a kulturális minisztérium és a fővárosi polgármesteri hivatal. A bizottság munkáját a köztársasági elnök felügyelte. Aktívan támogatták a terv megvalósítását a francia hatóságok is. A nagy francia vállalatok pénzügyi támogatást nyújtottak.
- 10 Victor Sègre: Inauguration du Mémorial Brazza, Billets d'Afrique, 2006. november 1. (online) <http://billetsdafrique.survie.org/Brazza-a-Brazzaville>
Ld. még pl.: Csizmadia Sándor: Tocqueville: egy liberális geopolitikus. in: Szabadság és/vagy egyenlőség. Tocqueville-tanulmányok (szerk.: Fülöp Endre–Ocskay Gyula–Pogonyi Szabolcs), Politikai Filozófiai Közhazsnú Alapítvány, Budapest, 2006. 76–89.o.
- 11 Gabon, Oubangi-Chari (később: Közép-afrikai Köztársaság), Közép-Kongó (később: Kongói Köztársaság) és Csád területét foglalta magában.
- 12 1944 januárjában a de Gaulle tábornok elnökletével megtartott brazzaville-i konferencián, melyen a francia gyarmatok kormányzói és a tanácskozó testületek képviselői vettek részt, felvetették a Francia Unió létrehozásának gondolatát. A Francia Unió a Francia Köztársaság és a hozzá csatlakozott tengerentúli államok és területek közös megnevezéseként került meghatározásra. Az Uniót 1958 és 1960 között a Francia Közösség államszövetsége váltotta fel, amely aztán 1960-ban az afrikai tagállamok függetlenné válásával szűnt meg.
- 13 A ceremónia elején a kongói tengerészet énekára egy, Brazzaville alapítójának életpályáját és tetteit dicsőítő ódát adott elő.
- 14 Congo: Célébration du 128ème anniversaire de la fondation de Brazzaville, Congo Plus, 2008. október 5. (online) <http://www.congoplus.info/fr/actualites-news-basango-nsangu/arts-et-culture/132-congo-celebration-du-128eme-anniversaire-de-la-fondation-de-brazzaville>
- 15 U.o.
- 16 Victor Sègre: Inauguration du Mémorial de Brazza. i.m.
- 17 Jean Dany Eboulé: Le Mémorial Pierre Savorgnan de Brazza célèbre les deux ans de sa création, Brazzaville-Adiac, 2008. október 5. http://www.brazzaville-adiac.com/index.php?action=depeche&dep_id=24341&cat_id=5&oldaction=home®pay_id=0
- 18 Congo: Célébration du 128ème anniversaire de la fondation de Brazzaville. i.m.
- 19 U.o.
- 20 Christian Brice Elion: La famille de Brazza apportent une assistance au lycée Savorgnan de Brazza de Brazzaville. Congo Site, 2008. október 4. (online) http://www.congo-site.biz/VIH/La-famille-De-Brazza-entend-apporter-une-assistance-au-lycee-Savorgnan-De-Brazza-de-Brazzaville_a1641.html?start_liste=300&paa=11
- 21 U.o.
- 22 Pierre Savorgnan de Brazza (Pietro Paolo Savorgnan di Brazza) 1852. január 26-án Olaszországban, Castel Gandolfóban született

és 1905. szeptember 14-én Dakarban halt meg. Párizsban folytatta felsőtagozatos általános iskolai tanulmányait, majd Bresztben a Tengerészeti Iskolában tanult. A porosz-francia háború kitörése után csatahajóra szeretett volna kerülni, s ezért felvette a francia állampolgárságot, elfogadta nevének franciásítását, s a Revanche nevű pánccélozott hajón teljesített szolgálatot az Északi-tengeren. A III. Köztársaság kikiáltása után a Venus nevű fregatton szolgált, mellyel rendszeresen hajózott Gabonba. 1874-ben két alkalommal is bejárta a Gabon és az Ogoué folyó partjait. Ezt követően azt kérte a francia kormánytól, engedélyezze neki az utóbbi folyó forrásáig vezető felfedező expedícióját. A francia kormány 200000, családja pedig 1 millió frank támogatást nyújtott számára. A második felfedező útját a közoktatási miniszter Jules Ferry szorgalmazta és a kormány bőségesen meg is támogatta, mivel azt remélték a missziótól, hogy az majd véget vett a belga gyarmatosító törekvéseknek az afrikai kontinensen.

- 23 Pierre Savorgnan de Brazza (1852–1905). A közlés dátuma: 2005. november. 14. (www.ldh-toulon.net)
- 24 Ld.: L'histoire du Congo (www.congo-siteportail.info)
- 25 Félicien Challey először 1935-ben (!) „Souvenirs sur la colonisation” címen publikálta a de Brazza-bizottság tagjaként 1905-ben Kongóban szerzett siralmas tapasztalatait. Ezek az írások 1998-ban megjelentek a francia gyarmatosítás bűneiről összeállított „fekete könyvben” (Un livre noir du colonialisme XVIe-XXe siècle: de l'extermination à la repentance (szerk.: Marc Ferro), Les nuits rouges, 1998.).
- 26 1910-ben a gyarmati közigazgatás vizsgálatot rendelt el két, súlyos hatalmi visszaéléssel vádolt gyarmati közigazgatási vezető ellen, amit azonban hamarosan leállítottak. 1910-ben Brazzaville a Francia Egyenlítői-Afrika fővárosa lett, s a Savorgnan de Brazza által feltárt területeket két territóriumra – Közép-Kongóra és Gabonra – osztották. Az első világháború alatt nagy számban sorozták be katonákat Közép-Kongóból, akik Afrikában és Európában harcoltak, ahol bátorságukkal és hősiességükkel tűntek ki. Ennek ellenére a háború után a gyarmati rezsim változatlan maradt. Az 1920-as évek végén a Kongó-Óceán vasútvonal építése pokolnak bizonyult: az erőszakkal toborzott 125000 kényszer-munkásból 25000-en meghaltak végkimerülés, betegség, illetve a rossz bánásmód következményeként. 1927-ben a szocialista politikus Léon Blum segítségével jelent meg André Gide francia író „Utazás Kongóban” (Le voyage au Congo) c. könyve. Gide kilenc hónapot töltött Kongóban és Csádban. Leírta az egész rendszer perverz jellegét, aminek az volt a lényege, hogy a gyarmati közigazgatás irányítói abszolút szabad kezét adták a koncessziós társaságoknak. Világosan látta, hogy az anyaország kormánya is tisztában van mindezzel, de fedezi el társaságokat. Az írás megjelenése után a politikai jobboldal és a koncessziós társaságok vezetői azt állították, hogy Gide nem kompetens a gyarmati rendszer elemzésében. Mindazonáltal egy megindított vizsgálat alátámasztotta Gide állításait. Ehhez kapcsolódva a francia Nemzetgyűlésben lefolytatott vita számos kormányzati ígérettel zárult, melyből szinte semmi sem valósult meg.
- 27 Victor Sègre: Inauguration du Mémorial de Brazza. i.m.
- 28 Le jour de honte est arrivé. Mwindi, 2006. október 2. (online) <http://www.mwindi.org/article/honte.html>



KONGÓI
KÖZTÁRSASÁG

BRAZAVILLE

KINSHASA

KONGÓI DEMOKRATIKUS
KÖZTÁRSASÁG